

رویکردهای فقهی - حقوقی تکنولوژی  
سلول‌های بنیادی

مهناز ابراهیمی اوردکلو

ویراسته:

انتشارات راه دکتري (همکار سنجش و دانش)

ناشر:

۵۰۰ نسخه

تیراژ:

۱۳۹۶-اول

نوبت چاپ:

۹۷۸-۶۰۰-۴۶۵-۱۴۶-۲

شابک:

\*\*\*کپی حقوق‌مادی و سوزنی این کتاب برای مولف محفوظ می‌باشد\*\*\*



سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سردشناسه	: ابراهیمی اوردکلو، مهناز، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: رویکردهای فقهی - حقوقی تکنولوژی سلول‌های بنیادی/ مولف مهناز ابراهیمی اوردکلو.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات راه دکتری؛ سنجش و دانش، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ج، ۱۱۱ ص.
شابک	: 978-600-465-146-2 : ۱۸۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فهرست نویسی
پادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۰۶ - ۱۱۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: همسازی انسانی (فقه)
موضوع	: Human cloning (Islam. Law)
موضوع	: همسازی انسانی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Human cloning -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: همسازی انسانی -- ایران
موضوع	: Human cloning -- Iran
موضوع	: همسازی انسانی
موضوع	: Human cloning
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ الف۸/۶/۱۹۸/۶
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۳۰۴۰۶

## فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	۱- پیشینه
۳	۲- سوالات
۳	۳- فرضیات
۴	۴- اهمیت و ضرورت
۴	۵- روش
۵	فصل اول
۵	کلیات و مفاهیم پایه
۷	۱-۱- مبحث اول : سلول‌های بنیادی؛ ملاحظات علم
۱۳	۵-۱- تفاوت‌های سلول‌های بنیادی رویانی و سلول‌های بنیادی بالغ
۱۳	۵-۲- خواص سلول‌های بنیادی بالغین
۲۰	۱-۲- مبحث دوم : تحقیقات در حوزه سلول‌های بنیادی
۲۸	فصل ۲
۲۸	ملاحظات فقهی - قانونی در تولید و استفاده
۲۸	از سلول‌های بنیادی
۳۲	۱-۱-۲- گفتار اول : شأن و منزلت رویان اولیه
۳۶	۲-۱-۲- گفتار دوم : ابعاد گوناگون مسأله کرامت انسانی و حرمت رویان
۴۳	۳-۱-۲- گفتار سوم : وضعیت جنین، نقطه مرکزی مباحث فقهی-حقوقی تحقیقات سلول‌های بنیادی
۵۲	۲-۲- مبحث دوم : ادله مخالفان و موافقان استفاده از رویان انسان در تحقیقات

- ۲-۳- تغییر خلقت فیزیکی انسان و مقایسه آن با جراحی‌های زیبایی، تغییر جنسیت و ..... ۵۶
- ۲-۴- میحث چهارم: اصل غایت بودن انسان و منع استفاده ابزاری..... ۶۱
- ۲-۵- میحث پنجم: موضوع کسب رضایت آگاهانه..... ۶۶
- ۲-۷- میحث هفتم: ارتباط منع به کارگیری تکنولوژی سلول‌های بنیادی با نظم عمومی..... ۸۰
- ۲-۸- میحث هشتم: موضع حقوق ایران در قبال مجموعه‌های سلول‌های بنیادی..... ۸۲
- ۲-۹- میحث نهم: ودیعه بودن جسم انسان..... ۸۶
- فهرست منابع..... ۱۰۵

## چکیده :

سلول‌های بنیادی به عنوان بزرگترین تحول و انقلاب دوم در دنیای پزشکی بعد از زئوم انسانی، یکی از چالش‌های جدید مهندسی ژنتیک است که به خصوص مسائلی را در حوزه دین، اخلاق و حقوق به همراه داشته است. اخذ سلول‌های بنیادی که پایه و اساس شبیه‌سازی درمانی است در گستره هستی، مطلوب برخی و مطرود برخی دیگر است. در دو سوی این طیف همانند سایر ادیان و مذاهب در فقه اسلامی، گروهی به کارگیری این فن‌آوری را به لحاظ تخریب نطفه و حیات بالقوه مغایر شأن و کرامت انسان دانسته و مخالف رواج و رونق این شیوه درمانی تحول برانگیز می‌باشند. اما در سوی دیگر گروهی آن را گامی در جهت فهم عمیق‌تر سنت‌های نهان هستی دانسته و با استناد به اصل اباحه و جواز، پذیرش آن را مطابق اصول و ادعای عدم جواز را نیازمند اقامه دلیل می‌دانند.

در نهایت با توجه به عدم حرمت رویان غیرمستقر و نیز عدم وجوب استقرار آن در رحم و نیز اهمیت نجات جان انسان بیمار به تخریب، این شبیه‌سازی شده نمی‌توان تکنیک اخذ و به‌کارگیری سلول‌های بنیادی را منع نمود، چرا که هیچ‌کس از فقهای قانونی - انونونی که ما را از اعمال این فن‌آوری باز دارد، وجود ندارد؛ اما باید قوانین مورد نیاز برای ایجاد محدودیت‌های لازم در جلوگیری از سوء استفاده از رویان و دهنده این سلول‌ها تدوین شود.

کلید واژه : سلول‌های بنیادی، شبیه‌سازی، اخلاق زیستی، ژنتیک، رویان انسانی

جمله «ایرانی می‌توان» روزی را به یادمان می‌آورد که رسول خدا دستش را روی شانه‌های سلمان زده بود و گفته بود اگر علم در دورترین نقطه‌های جهان باشد، مردانی از دیار سلمان به آن دست پیدا می‌کنند. ابن سینا، خیام، ابوریحان بیرونی، ملاصدرا و هزاران نام ایرانی دیگر هنوز هم میان اهالی علم، در دنیا، نام‌هایی آشنا و پر افتخارند. راهی که ایرانیان مسلمان در پیش گرفته‌اند، تقلیدی با چشمان بسته از غرب نیست. خاطره سال‌ها عقب‌نگه‌داشتگی از خاطرات تلخ ایرانیان است. داستان از آن روز شروع شد که از «فرنگ برگشته‌ها» گفتند برای پیشرفت باید از فرق سر تا نوک پا غربی شویم. امروز شاهدیم که غرب مدرن با بحران‌های پیش‌بینی نشده‌ای مواجه است. جنگ‌های خونین قرن بیستم و قرن جدید و صدها میلیون کشته در پیشرفته‌ترین دوران زندگی بشر زنگ‌های آلمری است که همراه بحران‌های دیگر نتیجه جدایی علم از اخلاق را نشان می‌دهد.

خبر دولت یازدهم ایران به سلول‌های بنیادی از خبرهایی بود که اسم کشورمان را در محافل علمی جهان بر سر زبان‌ها انداخت. نام کشورمان را در بین معدود کشورهایی که توانایی منحصر به فرد تولید سلول‌های بنیادی را دارند، وارد کرد؛ خبری که نشان‌دهنده خلی‌ها، در داخل و خارج کشور، باورکردنی نبود. خبری که حاصل تلاش یک تیم تحقیقاتی در یک اتاق آزمایشگاهی در تبریز - «شاید کوچکتر - در زیرزمین‌های ساختمانی‌های نیاوران بود. «نیچر» که از معتبرترین مجله‌های علمی دنیاست در مقاله‌اش با اشاره به پیشرفت‌های ایران در زمینه سلول‌های بنیادی و شبیه‌سازی نوشت: «جوانان تحصیل کرده در ایران، علم خود را در پیش گرفته‌اند. فرصتی دوباره پیش آمده تا آن‌ها به عنوان دانشمندان بزرگ بدرخشند. به نظر می‌رسد آن‌ها بر بسیاری از تحریم‌ها که توسط آمریکا اعمال شده چیره خواهند شد.»

خبر دوم تولد اولین گوسفند شبیه‌سازی شده ایران بود. هر چند تاییدی بیشتر زنده نماند. همین کافی بود تا نام ایران در فهرست چند کشور اول در شبیه‌سازی قرار گیرد. مدتی نگذشت که «رویانا» دومین گوسفند شبیه‌سازی شده ایران دنیا آمد که هم اکنون زنده و سر حال است. همان روزها بود که بی‌بی‌سی گفته بود پژوهشگاه رویان تاج علمی ایران است. خبرهای پیشرفت ایران در زمینه سلول‌های بنیادی در درمان بیماری‌ها هر روز بیشتر می‌شود و هر روز خبرهای قبلی رنگ کهنگی می‌گیرند و خبرهای آفتاب‌تابنده دیگری جایشان را می‌گیرند. خبرهایی که یک نکته را یادآوری می‌کند: ما می‌توانیم.

تحقیق در مورد سلول‌های بنیادی دانش ما را در مورد نحوه شکل‌پذیری یک موجود از سلول واحد و نحوه جای‌گزینی سلول‌های سالم به جای سلول‌های آسیب‌دیده در موجودات افزایش می‌دهد. هم چنین این بخش امیدوارکننده از علوم، دانشمندان را به سوی تحقیق در مورد احتمال سلول درمانی برای درمان بیماری که اغلب از آن به نام «طب بازسازی» و «ترمیمی» یاد می‌شود، آماده می‌سازد. امروزه سلول‌های بنیادی یکی از جذاب‌ترین بخش‌های بیولوژی است اما مانند بسیاری از زمینه‌های رو به گسترش، تحقیق علمی و پژوهش روی

سلول‌های بنیادی با همان سرعتی که کشفیات جدیدی را ایجاد می‌کند، سوالات علمی جدید را هم مطرح می‌کند.

فناوری سلول‌های بنیادی که به عقیده برخی اندیشمندان «چالش قرن» نام گرفته، پدیده‌ای است نوظهور که روزنه‌ای آکنده از بیم و امید را در حیات بشری و در عرصه پزشکی به همراه داشته است. این فن آوری بدیع با قابلیت‌های فوق‌العاده آن در علم پزشکی خود محصول و مرهون یکی دیگر از پدیده‌های مستحدثه و چالش برانگیز عصر حاضر یعنی همسانه سازی درمانی و پیوند سلولی است. به همین جهت در طرح مسائل مرتبط با این فن آوری به مباحث همسانه سازی درمانی نیز بر می‌خوریم. گروهی به کارگیری این تکنولوژی را به لحاظ تخریب نطفه و حیات بالقوه آن مغایر شأن و کرامت انسانی دانسته و مخالف رواج و رونق این شیوه درمانی تحول برانگیز می‌سند اما در سوی دیگر گروهی آن را گامی در جهت فهم عمیق‌ترین سنت‌های نهان هستی دانسته و با استناد به اصل اباحه و جواز، پذیرش آن را مطابق اصول و ادعای عدم جواز را نیازمند اقامه دلیل می‌دانند.

#### ۱- پیشینه

هر چند درباره اصل مسئله، بیه‌شکی به گونه‌ای مبسوط و فراوانی بحث شده و حتی پایان نامه‌ها و کتاب‌هایی منتشر شده است، ولی در زمینه تکنولوژی استفاده از سلول‌های بنیادی تاکنون کوششی نظام‌مند برای تبیین این مسئله از منظر دینی در کشور ما صورت نگرفته است. از این رو این مجموعه در نوع خود نخستین کوششی است که در این سطح و حجم محقق گردیده است.

#### ۲- سوالات

حکم شرعی به کارگیری فن آوری استفاده از سلول‌های بنیادی جهت کشت سلولی با توجه به سوء استفاده‌های احتمالی چیست؟  
آیا می‌توان به دلیل مفاسد و خطراتی که ممکن است بر این فرآیند مترتب است، به استناد قاعده تقدم درء مفاسد بر جلب مصالح به تحریم این عمل حکم نمود؟

#### ۳- فرضیات

با عنایت به اطلاق ادله حلیت و برائت استفاده از این تکنیک شرعاً مجاز است.  
به لحاظ شرعی ضرورتی ندارد به تقدم دفع مفسده بر جلب مصلحت، حکم به تحریم این عمل نمود.

#### ۴- اهمیت و ضرورت

در فرآیند اخذ سلول‌های بنیادی، جنین شبیه سازی شده از بین خواهد رفت و این امر به عقیده برخی با کرامت بشری ناسازگار است. زیرا جنین از بدو پیدایش دارای تمام حقوقی است که یک انسان کامل از آن بهره مند است و نمی‌توان آن را از بین برد و ادله ناظر به حرمت سقط جنین و لزوم پرداخت دیه شامل آن می‌گردد. در حالی که این با نخستین اصل بنیادین حوزه اخلاق زیستی (بیواتیک) که این مهم است، که هیچ کس حق ندارد بدون توجه اخلاقی، ضرری به دیگران وارد کند، در تضام است. لذا جهت‌بیشگیری از عوارض احتمالی، لزوم توجه دقیق و فوری به پیامدهای فقهی و قانونی و اخلاقی این فن آوری و تدوین راهکارها و قوانین مورد نیاز وجود دارد و این ضرورت را دو چندان می‌کند.

#### ۵- روش

نوع تحقیق در این مجموعه تفسیری-تحلیلی است و نگارنده کوشیده است تا با تحلیل منابع به مقایسه و تطبیق دست بزند. البته مراجعه به منابع دست اول فقهی و حقوقی و سایت‌های مرتبط، مطالب مطالعه و فیش برداری می‌شود و سپس با تجزیه و تحلیل داده‌ها، آراء و نظریات فقها به طور مستند و مستدل بررسی می‌گردد. مهمترین ابزار به طوری که در روش مجموعه در علوم انسانی معمول است، فیش برداری از منابع معتبر فقها و کتب حقوقی است؛ البته از مجلات و مقالات علمی مرتبط نیز استفاده خواهد شد.